

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi

The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Kur'ân'da Kefâ Kelimesi Bağlamında Allah-Kul İlişisine Dair
Bir Değerlendirme

The Word Qefâ in The Context of Qur'an an Evaluation Regarding
God-Servant Relationship

Yazar / Author

Hacı ÇİÇEK

Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Arapça Öğretmenliği Adıyaman / TÜRKİYE

hcicek02@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4735-6349>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 25/08/2023

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 22/12/2023

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2023

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık/ December

Yıl/Year: 21 **Sayı/Issue:** 42 **Sayfa /Page:** 53-86

Atıf/Citation: Çiçek, Hacı. "Kur'ân'da Kefâ Kelimesi ve Allah-Kul İlişisine Dair Bir Değerlendirme". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (Aralık 2023), 53-86.

<https://doi.org/10.35209/ksuifd.1349817>

• Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Kur'ân'da Kefâ Kelimesi Bağlamında Allah-Kul İlişkinine Dair Bir Değerlendirme

Öz

İslâm inancında Allah'a iman konusu önemli olduğu kadar, Allah'a güvenme ve onun sonsuz güç ve kudretine sığınma da o kadar önemlidir. Çünkü Allah, mümin kimsenin dünyasında her konuda güç ve otorite sahibi yegâne varlıktır. Kişinin günlük hayatta gerçekleşen söz konusu bütün aktiviteleri, sadece Allah'a ait olan "Ve kefâ billâhi vekilâ" (Vekil olarak Allah yeter) gerçeği ile hayat bulmaktadır. Kur'ân-ı Kerim, önceki müşrik toplumlarda çeşitli şekillerde sıkıntı yaşayan peygamberler ve müminlerin, Allah tarafından nasıl desteklendiklerini ve korunduklarını bildirmiştir. Özellikle günümüzde seküler eğitimin etkisinde kalan bazı insanların "deist" davranışlar ekseninde hareket etmeleri dikkati çekmektedir. Bu çalışmada Allah'ın kullarına yeteceği haberi ele alınmış, kefâ kelimesi ve ona müradif kavramlar analiz edilmiş; Allah'ın, kendisine güvenen kimseye kol kanat gereceğine işaret eden ayetler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kefâ, Allah, Kur'ân, Hz. Muhammed, Yeterli olma.

The Word Qefâ in The Context of Qur'an an Evaluation Regarding God-Servant Relationship

Abstract

Belief in God is as important as the issue of trusting Him and taking refuge in His infinite power and might Islamic faith. Because God is the only being who has power and authority in every matter in a believer's world. All the aforementioned activities of a person in daily life come to life with the truth of "Qefâ Billâhi Vekilâ" (God is enough as a guarantor) which belongs only to God. The Qur'an has revealed how the prophets and believers, who suffered in various ways in previous polytheist societies, were supported and protected by God. Especially today, who are under the influence of secular education, act on the axis of "deist" behaviors. In this study, the news that God will be sufficient for His servants is discussed, the

word Qefâ and the concepts associated with it are analyzed; the verses that indicate that God will take care of those who trust in Him have been evaluated.

Keywords: Exegesis, Qefâ/Protection, God, Qur'an, Prophet Mohammad, Sufficient.

Giriş

Yüce Allah, zatını Kur'ân-ı Kerim'de “*mutlak anlamda kullarını görüp gözetten*” olarak nitelemiştir.¹ Onun gözetmesi ve koruması, en ideal ve hayırlı boyutta gerçekleşir.² Çünkü O, kulları üzerinde yegâne ve tam bir tasarrufa sahiptir.³ Allah'ın güç ve otoritesi sınırsız olmasına karşılık, tarihî süreçte bilgi ve teknolojiye aya ve birçok gezegene muttali olsa da insan, iradesi ve gücü itibarıyla zayıf bir varlık durumundadır.⁴

İnsan, her ne kadar kendisini güç ve otoriteyle ilişkilendirip kibirlense de nihayetinde kendisinden daha güçlü sandığı varlıklara sığınmıştır. Nitekim tarihte vahye ilgi göstermeyen kimi insanlar güç ve otoriteyi farklı objelerde sanmış, onlara sığınmış, onlardan yardım (istigâse) dilemişlerdir.⁵ Oysa Allah, kendisine inanıp sığınanları hesapsızca mükâfatlandıracağını⁶, inananlara yardım etmenin kendisi üzerinde bir hak olduğunu⁷; inanmayıp isyan edenleri ise farklı boyutlarda cezalandıracağını bildirmiştir.⁸

İtikâdî bağlamda kişinin inancı, bir bakıma onun sığınağını belirlemede önemli bir faktördür. Dolayısıyla gerek kültürel gerek sosyal gerekse ekonomik anlamda koruyucu olması noktasında

¹ *Kur'ân Yolu Meâlî*, haz. Komisyon (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), Hüd 11/57; Sebe' 34/21.

² Yûsuf 12/64.

³ el-Enâm 6/18, 61; Yûsuf 12/39; er-Ra'd 13/16; ez-Zümer 39/4).

⁴ en-Nisâ 4/28.

⁵ el-Arâf 7/138; ez-Zümer 39/3; Nüh 71/23.

⁶ el-Bakara 2/189, 194, 212; Âl-i İmrân 3/15-17, 133-136, 172, 179, 196-198; el-Mâide 5/27; el-Enâm 6/32; el-Arâf 7/35, 128, 156-157.

⁷ Rûm 30/47.

⁸ Âl-i İmrân 3/112; en-Nisâ 4/14; el-Enâm 6/15-16; Hüd 11/59-60, 64-65; el-Ahzâb 33/36; ez-Zümer 39/13; el-Cin 72/22-24.

müminin merkezinde Allah⁹; inanmayan isyankâr kimsenin merkezinde ise Allah'ın dışında kâhin, cin ve melek gibi farklı varlık ve merciler olagelmıştır.¹⁰ Doğrusu mümin bir kişiliğin inşası, Allah merkezli bir hayatın inşa edilmesiyle mümkündür.¹¹ Kur'ân, bu konuda çeşitli örneklerle muhataplarını bilgilendirmiştir. Örneğin, Tufan'da devasa dalgalar arasında kalan oğluna, Hz. Nûh: “Çocuğum! Gel, bizimle gemiye bin, inkarcılarla olma!” şeklinde uyarıda bulunarak gemideki emniyet, denetim ve gözetimin sadece Allah'ın elinde olduğunu söylemiş ama inkârcı oğlu “Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım” diye cevap vermek suretiyle Allah'ın emrini göz ardı etmiş, dağın rakımına ve heybetine güvenmiş; bu itibarla tevessül ettiği mercinin kendisine bir yararı olmamıştır. Çünkü o, Allah'ın sonsuz kudretini göz ardı ederek salt fizik kanunlarına itimat etmiş; söz konusu kanunların Allah'ın emrinde olduğunu kabullenmemiştir.¹²

⁹ Bu konuda peygamberlerin atası Hz. İbrahim'in şu sözleri, oldukça ufuk açııcıdır: “Şüphesiz benim namazım, ibadetlerim/kurbanım, hayatım ve ölümüm, hepsi alemlerin Rabbi Allah içindir” el-Enâm 6/162.

¹⁰ Müşrik Arapların, cinlere taptukları, onlarda olağanüstü güçler gördükleri, kuruntularınca cinlerin dediklerini tasdik ettikleri, onlar adına kurban kestikleri; dolayısıyla onlara sığındıkları bilinmektedir. *Enâm*, 6/100; *Sebe'*, 34/41. Konuya dair geniş bilgi için bk. Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *Tefsîrül-Kur'ân (en-Nüket ve'l-uyûn)*, thk. Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992), 4/454; Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâikü't-te'vîl* (Beyrût: Dârü'l-Kelim et-Tayyib, 1998), 3/68; Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdi İbn Acibe, *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, thk. Ahmed Abdullah el-Kureşî Ruslan (Kâhire: Hasan Abbâs Zekî, 1998), 1/171, 4/502; Ahmed b. Mustafa Merâgî, *Tefsîr* (Kâhire: Matbaatü Mustafâ el-Babî, 1946), 22/92.

¹¹ Kur'ân odaklı kişilik eğitimiyle ilgili geniş bilgi için bkz. Ahmet Abay, *Kur'ân'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012).

¹² Hüd 11/42-43. Burada, gerçek sığınak ve korunağın, Allah'ın rahmet ve merhameti olduğuna; masumiyetin, sadece Allah'a güvenmekten geçtiğine dair bir vurgu vardır. Bk. Ebü'l-Kâsım Tâcülkurrâ Burhânuddîn Mahmûd b. Hamza el-Kirmânî, *Garâibu't-tefsîr ve 'acâ'ibu't-te'vîl* (Beyrût: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, ts.), 1/507; Ebü Muhammed el-Hüseyn b. Mesud el-Begavî, *Meâlimü't-tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Abdürrezzâk el-Mehdi (Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, 1420), 2/450; Ebü'l-Ferec Cemâluddîn Abdürrahmân b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*, thk. Abdürrezzâk el-Mehdi (Beyrût: Dârü'l-Küttâbi'l-Arabî, 2001), 2/375; Ebü Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim Etfîş (Kâhire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 9/36.

İman ile küfür arasında kesin bir çizgi olduğu gibi her iki inancın müntesipleri arasında gerek kültürel gerekse hayatın diğer bütün evrelerinde de kesin çizgiler vardır. Burada Hz. Nuh ile oğlu dışında Hz. İbrâhim ile babası Azer¹³; Hz. Lût ile eşi¹⁴ ve Hz. Peygamber ile yakın akrabalarından Ebû Leheb¹⁵ gibi kişiler de örnek olarak verilebilir. Günümüzde de seküler veya dindar aile çocuklarının, neredeyse aynı tavırlarla Allah'ın yardımını göz ardı eder hale geldikleri görülmektedir.¹⁶

Bu çalışmada Kefâ'nın, müminin hayatındaki önemi, Kefâ'ya muadil bazı kavramlar ele alınacak, analitik bir bakışla değerlendirilecektir. Çalışmaya esas konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle *Kefâ*'nın kavramsal çerçevesini tespit etmek ve etimolojik tahlilini irdelemek uygun olacaktır.

1.Kefâ Kelimesinin Etimolojik Tahlili

Ayetlerde yer alan *kefâ* kelimesi¹⁷ bir konuda yeterli olma, bir şeyi koruyup kollama, bir ihtiyacı karşılama şeklinde tanımlanmaktadır. *Kefâ* kelimesinin mastarı olan *kifâyet* ise güç, kuvvet, yeterlilik¹⁸; yeterli miktar, bir şeyi yapabilmek, herhangi bir konuda boşluğu doldurmak, amaçlanan maksada ulaşmak¹⁹, bir arzu ve emele nâil olmak²⁰ gibi anlamlara gelir.

¹³ el-Enâm 6/4.

¹⁴ et-Tahrîm 66/10.

¹⁵ Leheb/Mesed 111/15.

¹⁶ Konuya ilişkin bk. Hasan Peker, "Tanrı ve Din Tasavvuru Bağlamıyla Deizm ve Yayılımı Üzerine", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (2018), 13-42; Hasan Peker, "Tanımlama Sorunsalı Bakımından Deizm Kavramına Kritik Bir Bakış", *Adıyaman Üniversitesi İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, 10 (2021), 138-161.

¹⁷ *Kefâ* kelimesinin yer aldığı ayetler için bk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mü'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (İstanbul: el-Matba'atu'l-İslâmiyye,1982), 613-614.

¹⁸ bk. Ebû'l-Hüseyn Ahmed İbn Fâris, *Mücmelü'l-lüga ve es-sâhibi fi fihî'l-lüga*, thk. Züheyr Abdülmuhsin Sultan (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1986), 1/233.

¹⁹ Râgıb İsfahânî, *el-Müfredât*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvudî (Dimaşk: Dârü'l-Kalem, H/1412), 719; Ebû Fadl Cemalüddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrût: Müessesetü'l-Âlamî, 2005), 15/225; Ebû Saïd Neşvân b. Saïd b. Sa'd el-Yemenî, *Şemsü'l-ülûm ve devâ ü kelâmi'l-Arab mine'l-külûm*, thk. Hüseyin b. Abdullah el-Amrî-Mutahhar b. Ali el-Iryânî-Y. M. Abdullah (Beyrût: Dârü'l-Fikr el-Muâsır, 1999), 9/5867.

²⁰ Ebû Abdürrahmân Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî, İbrâhim es-Sâmîrîrâi (Beyrût: Dârü Mektebeti'l-Hilâl, ts.), 5/413; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-lüga*, thk. Muhammed Avd Mür'ib. (Beyrût: Dârü İhyâi Tûrâsi'l-Arabî, 2001), 10/209.

Fıkhî literatürde herkesten bizzat istenmeyen ve toplumda birkaç kişinin yapmasıyla diğer müminlerden sorumluluk düşen ibadetler için “farz-ı kifâye” denmiştir.²¹ Aynı fiilden müştak *iktifâ* kelimesi “yetinmek”, “kâfi görmek”, “var olanı yeter saymak” ve “kanaat etmek” demektir.²² Mesela namazın her rekatında okunduğundan, onunla yetinildiğinden ve kapsamlı olduğundan dolayı Fatıha Sûresi'ne “*el-Kâfiye*” denmiştir.²³

Kefâ kelimesinin kavramsal çerçevesi verildikten sonra ona müradif bazı terimleri vermek uygun olacaktır.

2.Kur'ân'da Kefâ Kelimesine Müradif Bazı Kavramlar

Kur'ân'da “Kefâ” kelimesi “Allah, müminlere (yardım etmede) savaşta kâfi geldi.”²⁴ ayetinde yardım etme; “Oku kitabını! Bugün hesap sorucu olarak nefsin sana yeter” ayetinde ise yeterli olma anlamında yer almıştır.²⁵ “Kefeynâke” lafzıyla da “Biz, seninle alaycı davrananlara karşı sana yeteriz.”²⁶ diye vurgu yapılmıştır. Aslında burada kastedilen anlam “Hesap sorucu olarak nefsin sana yeter” demektir.²⁷ İhlâs Sûresi'ndeki denk, benzer ve muâdil gibi anlamlara gelen “küfüv” kelimesinin de “kefâ” ile yakından ilişkisi vardır.²⁸

²¹ Zeynüddin Muhammed Abdür-raûf b. Tâcilârifin b. Nüreddin Ali el-Münâvî, *et-Tevkîf 'alâ mühimmâti't-te'ârîf* (Kâhire: Alemü'l-Kütüb, 1990), 259.

²² Ezherî, *Tehzîbü'l-lüga*, 9/51; Reinhart Pieter Anne Dozy, *Tekmilâtü'l-me'âcim el-Arabiyye* (Bağdat: Vizâretü's-Sekâfe ve'l-İ'lâm, 1979), 9/119.

²³ Ebü İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Ebü Muhammed Aşûr (Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, 2002), 1/128; Fahrüddin Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, 1999), 1/158; Ebü Hafs Siracuddin Ömer b. Ali b. Adil en-Nu'mânî, *el-Lübâb fi ulûmi'l-kitâb*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 1/162; Nizâmuddin Hasen b. Muhammed b. Hüseyin en-Nisâbüri, *Garâibu'l-Kur'ân ve regâibu'l-furkân* (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 1/83; Ahmed Muhtâr Abdülhamîd Ömer, *Mü'cemü'l-lügati'l-Arabiyye el-muâsıra* (Kâhire: Alemü'l-Kütüb, 2008), 3/1947-1948.

²⁴ el-Ahzâb 33/95.

²⁵ el-İsrâ 17/14.

²⁶ el-Hicr 15/95.

²⁷ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüga*, 4/195.

²⁸ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüga*, 10/210. Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdi el-Belhî, *Tefsîrü Mukâtil*, thk. Abdullah mahmud Şehhâte (Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâs, ts.), 4/925-926; Sehl b. Abdillâh b. Yûnus b. İsâ b. Abdullâh b. Refî' et-Tüsterî, *Tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm -Tefsîri't-Tüsterî-*, thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 20; İbn Cerîr et-Taberî, *Câmi'ü'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrût: Müessesetü'r-

Kur'ân-ı Kerim'in ayetleri dikkatlice incelendiğinde kefâ ile anlam yakınlığı olan bazı kelimeler bulunmaktadır. Onları aşağıdaki şekilde tasnif etmek mümkündür:

2.1. el-Hasbu/ الْحَسْبُ

Kur'ân'daki حَسْبُكَ (hasbuke) kelimesi, sözlükte كَفَاكَ/kefâke “*sa-na yeter*” kelimesiyle eş anlamlıdır.²⁹ Örneğin Kur'ân'da Yüce Allah, düşmanların hile, desise, aldatma ve kötülüklerine karşı, peygamberini ve iman edenleri destekleyeceğine, onları düşman eline bırakmayacağına dair haber verdiği ayetlerde “*hasbuke*”³⁰ kelimesini kullanmıştır.

“Hasbuke” kelimesi aynı zamanda tevekkül edilecek, yardım dilenecek ve güvenilecek tek mercinin Allah olduğu³¹ anlamına gelmektedir. Nitekim lügatçilere göre “*hasib*” kelimesi, “*kâfî*”; “*muhâsib*” ise “*müvâkil*” kelimesinin muadilidir ki “*itimat edilen*

Risâle, 2000), 24/694; Mâverîdî, *Tefsîrû'l-Kur'ân (en-Nüket ve'l-uyûn)*, 6/372; Ebû'l-Kâsım Zeynülislâm Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdülmelik el-Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, thk. İbrâhim el-Besyûnî (Kâhire: el-Hey'etü'l-Mısriyye, ts.), 3/783; Ebû Sehl Muhammed b. Abdürrahman el-Magrâvî, *et-Tadabbür ve'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân bi sahihi's-sünen* (Beyrût: Mektebetü Mişkât el-İslâmiyye, 2014), 38/418-422.

²⁹ Ebû'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Mücâşî el-Belhî el-Ahfeş el-Evsat, *Me'âni'l-Kur'ân* (Kâhire: Mektebetü'l-Hancı, 1990), 1/26.

³⁰ el-Enfâl 8/62. Ayetteki Hz. Peygamber'in desteklenmesi olayını mutlak manada Allah'ın ezeli ve ebedî yardım tarafından gerçekleştiğine kail olanlar olduğu gibi kimi müfessirler ise aynı olayın Allah'ın emriyle bazen Hz. Cebrail bazen de Bedir'deki gibi müminler tarafından gerçekleştiğine dair yorumda bulunmuşlardır. Geniş bilgi için bk. Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîrû Mukâtil*, 2/124; İbn Cerîr et-Taberî, *Câmi'ü'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*, 14/44; Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/244, 8/42; Şemsüddîn Ebû Abdullâh İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Tefsîrû'l-kayyim li'l-İmâm İbni'l-Kayyim*, thk. İbrâhim Ramazan (Beyrût: Dârü ve Mektebetü'l-Hilâl, H/1410), 302-303; Ebû Zeyd Abdürrahmân b. Muhammed b. Mahlûf Seâlibî, *el-Cevâhirü'l-hisân fi tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, 1997), 3/151; Muhammed Cemâluddîn Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vîl*, thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H/1418), 5/318; Ebû Abdullâh Abdürrahmân b. Nâsır b. Abdullah b. Nâsır es-Sa'dî en-Nâsırî, *Tefsîrû'l-kerîmi'r-rahmân fi tefsîri kelâmi'l-mennân (Tefsîru's-Sa'dî)*, thk. Abdürrahman b. Muallâ el-Lüveyhık (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 325.

³¹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, 3/193; Vehbe b. Mustafa Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-münîr* (Beyrût: Dârü'l-Fikri'l-Muâsır, 1991), 10/52-53; Ebû'l-Meâlî Muînüddîn Muhammed b. Abdürrahmân b. Muhammed el-Îcî, *Câmi'ü'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân, (Tefsîrû'l-Îcî)* (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 2/35.

vekil” demektir.³² Ayetteki “O, kendisine yeter.”³³ kısmı, kefâ kelimesiyle neredeyse birebir örtüşmektedir.³⁴

Nitekim Allah, Hz. Peygamber’e “Eğer onlar, yüz çevirirlerse de ki: Allah bana yeter” diye söylemesini emretmiştir. Aynı fiilden “Hasbiyallah” حَسْبِيَ اللَّهُ ifadesi kullanılmıştır.³⁵ Muhammed Emin eş-Şinkîti (ö.1974) “el-hasbu” ifadesinin, diğer muadil ve müradif kelimelerden daha mutlak ve kapsamlı olduğu görüşündedir.³⁶

2.2.el-Hıfzu/الْحَفْظُ

Anlamı noktasında hıfz/muhafaza kelimesinin de kefâ ile bir ilişkisi vardır. Arapça bir kelime olan hıfz, حَفِظَ fiilinden türemiştir ki bir şeyi kaydetmek, korumak demektir. Hıfzın zıddı ise unutmak, hatırlamamaktır.³⁷ Mesela وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ “Biz, onu (tehlikelerden) koruruz” ayetinde koruma anlamında kullanılmıştır.³⁸ Hafız حَفِيزٌ ve Hâfız حَافِظٌ ise koruyan, saklayan ve bekçi demektir.³⁹ Nitekim Kur'ân'ın bazı ayetlerinde Hz. Peygamber’e yönelik “Biz, seni onlara bir koruyucu/bekçi (hafız) olarak göndermedik”⁴⁰ diye hitap edildiği gibi aynı kelime ile “Bizde her şeyi saklayan/koruyan bir kayıt/kitap var-

³² Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî, *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye fî 'ilmi me'âni'l-Kur'ân ve tefsîrihî ve ahkâmihî ve cümelîn min fûnûni 'ulûmih*, thk. Komisyon (Birleşik Arap Emirlikleri: Câmiatu's-Şârika, 2008), 2/1407, 4/2871.

³³ et-Talâk 65/3.

³⁴ “Hasbu” kelimesinin bulunduğu ayetler için bk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mü'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 200-201. Allah'a güvenme, ona dayanma anlamına gelen tevekkül kavramının kefâ kelimesi ile yakından bir ilişkisi olduğu söylenebilir. Mümin kimse, sadece Allah'a ibadet eden, yalnızca ona dayanan olduğundan (Hüd 11/123), onun bu davranışı beraberinde ona Allah'ın hesapsızca rızık vermesini ve hiç umulmadık bir süreçte himayesini (et-Talâk 65/2-3) getirmektedir.

³⁵ et-Tevbe 9/129.

³⁶ Muhammed Emin b. Muhammed eş-Şinkîti, *Edvâü'l-beyân fî İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, (Beyrüt: Dârü'l-Fikr, 1995), 2/104. Ayrıca bk. Muhammed Ebû Zehra, *Zehretü't-tefâsir* (Beyrüt: Dârü'l-Fikr el-Arabî, ts.), 6/3179.

³⁷ Ferâhidî, *Kitâbü'l-ayn*, 3/198; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-lüga* (Beyrüt: Dârü İhyâi Tûrâsi'l-Arabî, 2001), 4/265; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 244.

³⁸ Yûsuf 12/12. Ayrıca bk. el-Bakara 2/238; el-Müminûn 23/5; el-Ahzâb 33/35.

³⁹ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüga*, 4/265; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 245.

⁴⁰ eş-Şûrâ 42/48.

dur."⁴¹ diye buyurulmuştur. Hıfz, bir diğer anlamı ise bir şeye noksansız şekilde muttali olma ve onu unutmama demektir.⁴² Kişi, bir şeyi ezberlediğinde aslında onu muhafaza altına almış olmaktadır. Mesela hafızların Kur'ân'ı ezberlemeleri, onu gönüllerinde korumaları ve onu muhafaza altına almış anlamına gelmektedir. Bu, herhangi bir eşya için de söz konusudur. Türkçede güvenlik görevlisi anlamında kullanılan "muhafız" kelimesi de aynı fiilden türemiştir.

Aynı fiilden türemiş "tahaffuz" التَحْفُظ kelimesi ise "gafletin az olması ve bir konuda zorlamayla ezber yapma" şeklinde tanımlanmıştır.⁴³

Kur'ân, Yüce Allah'ın en iyi ve en hayırlı koruyan olduğunu haber vermiştir. Bu itibarla mümin kimsenin, Allah'ın dışında başka koruyuculara sığınması, iltica etmesi mümkün görünmemektedir.

2.3.el-'Asmu/العصم

Kur'ân'daki Kefâ'ya müradif başka bir kavram ise el-'Asmu kelimesidir. 'A-se-me fiilinden müştak *ismet* kelimesi, *şerden sakinma* anlamına gelir.⁴⁴ Kişiyi olumsuzluktan ve tehlikelerden koruyan ip ve bağcığa da ismet denmiştir.⁴⁵

Hz. Nüh'un oğlu, ayetin söylemi ile "*Dağa sığınırım, o beni sudan korur*"⁴⁶ derken, *ya'simuni* yüklemine kullanmıştır. Kur'ân'da başka bir surede aynı kipte gelen bir ayette Yüce Allah "*Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O'nun mesajını iletmemiş olursun. Allah, seni insanlardan koruyacaktır*"⁴⁷ diye buyurmuştur. İstif'âl veznindeki *استعصم* ista'same fiili ise bir yere sığınmak, iltica etmek, günaha karşı

⁴¹ Kâf 50/4.

⁴² Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdullah b. Sehl b. Saïd b. Mehrân el-Askerî, *el-Furûk el-Lügaviyye*, thk. Muhammed İbrâhîm Selîm (Kâhire: Dârü'l-İlm ve's-Sakâfe, ts.), 93.

⁴³ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-ayn*, 3/198; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 245.

⁴⁴ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-ayn*, 1/313.

⁴⁵ Ebû İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm *el-Fârâbî*, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, thk. Ahmed Muhtâr Ömer (Kâhire: Dârü's-Şa'b, 2003), 1/201.

⁴⁶ Hûd 11/43.

⁴⁷ el-Mâide 5/67.

direnmek anlamlarına gelmektedir.⁴⁸ Mısır Aziz'inin eşi, Hz. Yusuf için itirafta bulunurken “İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onunla beraber olmak istedim. Fakat o, iffetini korudu”⁴⁹ derken “fasta’same” mazi kipini kullanmıştır.

Nitekim Türkçedeki korunmuş, günahsız ve suçsuz anlamlarına gelen masum ve masumiyet kelimeleri de aynı fiilden türemiştir.⁵⁰

2.4.el-Mahrec/المخرج

el-Mahrec kelimesi, her ne kadar diğer sözcükler gibi kefâ ile yakından ilişkili olmasa da anlam ve kapsam açısından ondan pek uzak olduğu söylenemez. el-Mahrec, terimsel bağlamda darlık ve sıkıntıdan kurtulup esenliğe kavuşma anlamına gelmektedir.⁵¹ el-Mahrec, sıkıntıdan sonra söz konusu olduğundan zamanla iyi ve güzel bir formda değer kazanmıştır.⁵²

Avf b. Mâlik el-Eşcaî (ö.73/692), çok üzgün bir halde Hz. Peygamber'e gelerek oğlunun müşrikler tarafından esir alındığını, annesinin üzüntüden kahrolduğunu, bu konuda ne yapmasını gerektiğini sormuştu. Hz. Peygamber ise ona Allah'a dayanmasını, sabr-u sebat etmesini, “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh” cümlesini çokça tekrarlamasını; bunları yapması halinde Allah'ın pek yakında kendisine bir çıkış yolu göstereceğini tavsiye etmişti. Kaynaklar, çok geçmeden oğlunun, düşmana ait yüz deve yüklü bir mal ile geri döndüğünü kaydetmiştir.⁵³ Bu olay üzerine “*Kim, Allah'tan korkarsa*

⁴⁸ Ebü'l Hüseyin Ahmed b. Fâris Zekeriyâ İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-lüga* (Beyrût: Dârü'l-Fıkr, 1991), 4/331.

⁴⁹ Yûsuf 12/32.

⁵⁰ Ebü Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî, *ez-Zâhir fî meânî kelimâti'n-nâs* (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1992), 1/470.

⁵¹ Ebü'l-Bekâ Eyyüb b. Müsâ el-Hüseyinî el-Kefevî, *el-Külliyât mu'cemun fî'l-mustalahât ve'l-furûki'l-lugaviyye*, thk. Adnân Derviş-Muhammed el-Mısrî (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, ts.), 988; Ahmed Muhtâr Abdülhamid Ömer, *Mu'cemü'l-lügati'l-Arabîyye el-muâsıra*, 1/628.

⁵² Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Komisyon (Kâhire: Dârü'l-Hidâye, ts.), 5/508.

⁵³ Geniş bilgi için bk. Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr*, 4/364; Taberî, *Câmi'ü'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'an*, 23/424; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'an*, 9/330; Mâverdi, *Tefsîrül-Kur'an (en-Nüket ve'l-uyûn)*, 6/31; Ebü'l-Muzaffer Mansûr b.

Allah, ona bir (mahreç) çıkış yolu gösterir ve hiç ummadığı yerden onu rızıklandırır. Kim, Allah'a güvenir ona dayanırsa Allah, ona yeter."⁵⁴ ayetleri inmiştir. Ayetin nüzul sebebi her ne kadar boşanmayla ilgili olsa da Allah'ın, kendisine tevekkül edip olaylara takva bilinciyle yaklaşan müminleri her zaman hiç ummadıkları yerden rızıklandıracağı şeklinde anlaşılmalıdır.

Ayetlere ve Hz. Peygamber'in sünnetine dikkat edildiğinde Allah'a dayanan ve ona güvenen kimse için, sadece Allah'ın yeterli olduğu, onun dışında başka güç ve mercilere ihtiyaç bulunmadığı vurgulanmaktadır. Bu konuda Abdullah b. Abbâs (ö.68/688), Hz. Peygamber'in, kendisine şöyle tavsiyede bulunduğunu söylemiştir: "Çocuğum! Sana bazı şeyler öğreteceğim, onları iyice dinle! Allah'ın buyruklarını uygula ki Allah, seni korusun! Emirlerini yerine getirdiğinde ve yasaklarından korunduğunda Allah'ı yanı başında bulursun! Bir şey istediğinde, sadece Allah'tan iste! Yardımı, sadece ondan dile!"⁵⁵

Yukarıdaki bilgilerden hareketle Allah'a güvenme ve tevekkül etme olayı, müminin belli bir zaman dilimiyle sınırlı olmayıp onun fikinsel ve kültürel dünyasında, ekonomik ve medenî hayatını da

Muhammed b. Abdülcabbâr es-Sem'ânî, *Tefsîrül-Kur'ân*, thk. Ebû Temim Yâsir b. İbrâhim-Ebû Bilâl Ganîm b. Abbas (Riyâd: Dârü'l-Vatan, 1997), 5/462; Ebû'l-Kâsım Mahmûd Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidî't-tenzîl ve uyûnî'l ekâvil fî vucûhi't-te'vîl* (Beyrût: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987), 4/556; Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. el-Muhâribî İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-azîz* (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H/1422), 5/324.

⁵⁴ et-Talâk 65/2-3.

⁵⁵ Tirmizî, "Kıyâme", 22 (Hadis no: 2635). Bu hadisi birçok müfessir, eserlerinde zikretmiştir, bk. Taberî, *Câmi'ül-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*, 23/447; İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-azîz*, 1/15; Ebû Zeyd Abdürrahmân b. Muhammed b. Mahlûf Seâlibî, *el-Cevâhirü'l-hisân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 1/57, 2/451; Cemâluddîn Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vîl*, 4/327; Ebû'l-Hasen Alâüddîn Ali b. Muhammed el-Hâzin, *Lübâbü't-te'vîl fî me'âni't-tenzîl*, thk. Adnân Dervîş-Muhammed el-Mısri (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H/1415), 2/103; Ebû't-Tayyib Muhammed Sıddîk Hân el-Kannevcî, *Fethü'l-beyân fî mekâsidi'l-Kur'an* (Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1992), 4/114; Ebû'l-Fütüh Abdülhamîd b. Muhammed el-Mustafâ b. Bâdis, *Tefsîru İbn Bâdis fî mecâlisi't-tezkîr min kelâmi'l-hakîmi'l-habîr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 65; Vehbe b. Mustafa Zühaylî, *et-Tefsîrül-münîr*, 1991), 24/15, 27/186; Muhammed Emîn el-Hereri, *Hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân fî ravâbi' ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrût: Dârü Tavki'n-Necât, 2001), 8/239.

kapsamaktadır.

3-Allah'ın Yeterli Olması/Koruması Bağlamındaki Ayetler

Koruma/yeterli olma bağlamındaki ayetler, farklı surelerde zikredilmiştir. Örneğin “feseyekfikehümullahu” “O takdirde onlara karşı Allah sana yeter”⁵⁶ vurgusunun yer aldığı ayeti, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî (ö.468/1076), siyasi/politik bağlamda ele almıştır. Ona göre ayet, Hz. Peygamber'e ve müminlere düşman Benî Kurayza Yahudilerinden kimisinin öldürülmesine kimisinin esir alınmasına, Benî Nadr'in sürgün edilmesine⁵⁷ ve Necrân Hristiyanlarına cizye uygulanmasına dair Allah'ın, Peygamberine garantörlük yapmasına işaret etmektedir.⁵⁸

Beyzâvî (ö.685/1286) ayetteki hitabı bir *teselli* ve *rahatlatma* diye tefsir ederken⁵⁹, Nizâmuddîn Hasen b. Muhammed en-Nisâbüri (ö.750/1329), mezkûr ayetin, Yüce Allah'ın, Hz. Peygamber'e verdiği en büyük teminat olduğu görüşündedir. Kendisi, ayetteki فَسَيَكْفِيكَهُمُ kelimesinin başındaki “sin” harfinin, bir süre gecikse bile Allah'ın yardımının mutlaka gerçekleşeceği anlamına geldiğini söylemiştir.⁶⁰

Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö.745/1344), ayeti Hz. Peygamber'in mutlak anlamda düşmanlarına galip geleceği şeklinde yorumlamış⁶¹, Semîn el-Halebî (ö.756/1355), hitabın “*Ey Peygamber, onların sana besledikleri her türlü düşmanlık ve kine karşı Allah sana yeter!*” anlamına geldiğini⁶² söylemiş; İbn Acîbe ise (ö.1224/1809) aynı ifadeyi “*Ey Muhammed, Ehl-i Kitab'ın, vahye ilgi göstermeme-*

⁵⁶ el-Bakara 2/137.

⁵⁷ Muhammed b. Ali Şevkânî, her iki Yahudi kabilenin dışında Benî Kaynuka'yı saymıştır. *Fethu'l-kadîr* (Dımaşk: Dârü İbn Kesîr, 1993), 1/171. Ayrıca bk. Mustafa Merâgî, *Tefsîr*, 1/223.

⁵⁸ Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed Vâhidî en-Nisâbüri, *el-Vasû' fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, thk. Komisyon (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 1/222; Sem'ânî, *Tefsîrü'l-Kur'an*, 1/146; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/196, İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*, 1/116.

⁵⁹ Nasıruddîn Ebû Said Abdullâh b. Ömer el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdürrahman Maraşlı (Beyrût: Dârü İhyâ Tûrâsi'l-Arabî, 1418), 1/109. Ayrıca bk. Cemâluddîn Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vîl*, 1/408.

⁶⁰ Nisâbüri, *Garâibu'l-Kur'an ve regâibu'l-furkân*, 1/414.

⁶¹ Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhîd*, thk. Sıtkî Muhammed Cemîl (Beyrût: Dârü'l-Fikr, H/1420), 1/654.

⁶² Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm Semîn, *ed-Dürrü'l-masûn fî 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*, thk. Ahmed Muhammed el-Harrât (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, ts.), 3/588; İbn Adil, *el-Lübâb fî ulûmi'l-kitâb*, 6/193.

leri sakın seni üzmesin! Onların duyarsız davranmalarına aldırma! Çünkü Allah, onlara karşı sana yardım edecek, senin samimiyetini bildiğinden dualarına kesinlikle karşılık verecektir!” şeklinde yorumlamıştır.⁶³

Muhammed Reşid Rızâ (ö.1935), Allah'ın, Hz. Peygamber'e ve müminlere yeterli olmasının belli bir zamanla sınırlı olmadığını; hangi zaman ve zeminde olursa olsunlar müminler, sorumluluklarını yerine getirdikleri sürece Allah'ın onlara yardım edeceğini söylemiştir. Reşid Rızâ, bunu “*Şüphesiz ki Allah kendisine (dinine) yardım edenlere yardım edecektir. Şüphesiz ki Allah kuvvetlidir, güçlüdür.*”⁶⁴ ayetiyle izah etmiştir.⁶⁵ Ayetteki “Allah'a yardım etme” ifadesi, müfessirler tarafından “onun dinine yardım etme”⁶⁶, “İslâm uğrunda cihat etme”⁶⁷, “onun peygamberine yardım etme ve destek olma”⁶⁸, “Allah'a iman eden ve onun koyduğu emir ve nehiylere göre hareket edenlere yardımının kesin olacağı”⁶⁹ şeklinde yorumlanmıştır.

Allah'ın, Peygamber'ini insanların kötülüklerinden ve tehlikelerinden koruyacağına dair verdiği en çarpıcı haberlerden biri de aşağıdaki ayet olduğu söylenebilir.

*“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni (insanlara) tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, Onun peygamberliğini yapmamış olursun. Allah, seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kafirler topluluğunu doğru yola iletmez.”*⁷⁰

Hız. Peygamber, söz konusu ayetin nüzulünden önce müşrik ve Yahudilerin kendisine suikast yapmalarından endişe ediyordu. Hem gazvelerde hem diğer zamanlarda kendisini Sa'd b. Ebi Vakkâs

⁶³ İbn Acibe, *el-Bahrü'l-medîd fi tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, 1/171, 3/106.

⁶⁴ el-Hac 22/40.

⁶⁵ Reşid Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm (Tefsîrü'l-menâr)* (Kâhire: Heyet,1990), 1/399.

⁶⁶ Taberî, *Câmi'ü'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*, 18/651.

⁶⁷ İbn Âdil, *el-Lübâb fi ulûmi'l-kitâb*, 14/106; Mustafa Merâgî, *Tefsîr*, 17/129.

⁶⁸ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'İbnan tefsîri'l-Kur'ân*, 7/26; Begavî, *Meâlimü't-tenzîl fi tefsîri'l-Kur'ân*, 3/343.

⁶⁹ Seyyid Kutub, *fi Zilâli'l-Kur'ân* (Kâhire: Dârü's-Şürûk, 2003), 2/682.

⁷⁰ el-Mâide 5/67.

(ö.55/675) gibi sahabiler koruyordu.⁷¹ Böylece ayet, kendisindeki korku ve endişeyi gidermiş oldu⁷² ve daha sonra Hz. Peygamber, çevresinden koruma istemedi.⁷³

Bu konuda Hz. Peygamber'in, dinlenmek için bir ağacın gölgesine sığındığı esnada bir bedevînin kılıcını çekerek "Şimdi, seni benden kim koruyacaktır?" tehdidine karşılık "Rabbim, beni koruyacaktır" cevabını verdiği, akabinde Arabın elindeki kılıcın yere düştüğü ve Hz. Peygamber'e hiçbir zarar veremediğine dair rivayetler mevcuttur.⁷⁴

Ayette Allah, Hz. Muhammed'e kendisine indirdiği mesajı, yalın ve sade şekliyle insanlara duyurmasını, bu zaman zarfında can emniyeti noktasında endişelenmemesini istemektedir. Bir bakıma kendisini insanlardan koruma garantisini vermiş olmaktadır.⁷⁵ Çünkü Allah'ın, kulunun yanında olması, onu koruma altına alması, kişiye özgüven kazandırma olarak nitelendirilebilir. Allah, vahyini eğip bükmeden, insanların kınamasından çekinmeden, mahalle baskılarına aldırmandan olduğu gibi aktarması karşılığında Peygamber'ine koruma güvencesini vermektedir.⁷⁶

Bu ayetin maksadı ve anlamına dair Tâbiîn alimlerinden Hasan-ı Basrî'nin (ö.110/728) naklettiği bir rivayet, olaya daha çok açıklık getirmektedir. Onun dediğine göre Hz. Peygamber, Allah tarafından risalete memur edildiğinde çok sıkılmış, insanların bir kısmı bu konuda kendisini yalanlayacaklarını tahmin etmiş, daha sonra ise Mekke müşrikleri, Yahudiler ve Hıristiyanlar onu tehdit etmişlerdir. Daha sonra nazil olan bu ayetle (el-Mâide 5/67) Hz.

⁷¹ Begavî, *Meâlimü't-tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân*, 3/51; Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/244.

⁷² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîrû Mukâtil*, 1/492.

⁷³ İbn Cerîr et-Taberî, *Câmi'ü'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*, 10/468-469; Mâverdî, *Tefsîrû'l-ğur'ân (en-Nüket ve'l-uyûn)*, 2/54.

⁷⁴ Taberî, *Câmi'ü'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*, 10/106; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-ğur'ân*, 4/90; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, 2/118; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*, 1/568.

⁷⁵ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-ğur'ân*, 5/332; Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, 1/438.

⁷⁶ Geniş bilgi için bk. Seyyid Kutub, *fî Zilâli'l-Kur'ân* (Kâhire: Dârü's-Şürûk, 2003), 2/936.

Peygamber, Allah'ın garantörlüğü sonucunda insanları Allah'ın Dinine çağırma görevini korkusuz şekilde yerine getirmiş, daha önceki sıkıntılar ve endişeler tamamen yok olup gitmiştir.⁷⁷

Olayın sadece bedensel olmadığına dair farklı görüşler de bulunmaktadır. Örneğin İbn Âdil Ebû Hafs Sirâcuddîn Ömer en-Nu'mânî (ö.775/1374), onlardan birisidir. İbn Âdil, korumanın bedensel olmadığını, sadece kalp ve imanla ilişkili olduğunu belirtmiştir.⁷⁸ Burada dikkat edilmesi gereken nokta, koruma gerek bedensel gerekse kalp ve imanla ilgili olsun, nihayetinde korumanın Allah tarafından gerçekleştiğidir.

4.Kefâ Kelimesiyle Birlikte Kullanılan Kavramlar

Kefâ kelimesi, Kur'ân'ın bazı yerlerinde farklı kavramlarla beraber kullanılmıştır. Kefâ Kur'ân'da şahit, vekil ve nâsır/yardımcı anlamlarına gelen kelimelerle birlikte gelmiştir.

4.1.“Şahit” Kavramıyla Birlikte İfade Edildiği Yerler

Kefâ kelimesinin Kur'ân'ın bazı yerlerinde, Allah'ın şahit olarak kullarına yetmesi ifadesiyle birlikte geldiği ayetlerden biri şudur: “*Sana gelen iyilik, Allah'tandır. Başına gelen kötülük de nefsendir. Seni insanlara peygamber gönderdik. Şahit olarak Allah yeter.*”⁷⁹

Bu ayette Allah, Hz. Peygamber'e verdiği bolluk, bereket ve nimetin ilahî ihsanlar olduğunu; kendisine dokunan zorlukların ve olumsuzlukların ise öz nefsinden kaynaklandığını buyurmuştur. Daha sonra da Hz. Peygamber'in, insanlara vahyi ileten bir elçi olduğunu, insanların kimi zaman vahyi kabul, kimi zaman

⁷⁷ Vâhidi en-Nisâbüri, *el-Vasîf fi tefsiri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, 2/208; Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsiri'l-Kur'ân*, 4/91; Semînel-Halebî, *ed-Dürrü'l-masûn fi 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*, 4/352; Abdürrrahmân b. Ebûbekir Celâluddîn es-Suyûtî, *Lübâbü'n-Nükûl fi Esbâbi'n-Nüzûl*, thk. Ahmed Abdüşşâfi (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts), 82; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zî me'âni kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-habîr* (Kâhire: Matbaatü Bülâk, H/1285), 1/386; Şihâbüddîn Mahmud Âlûsî, *Rûhu'l-me'âni fi tefsiri'l-Kur'âni'l-Azim ve's-sebi'l-mesânî*, thk. Ali Abdülbârî Atıyye (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H/1415), 3/356; Şevkânî, *Fethü'l-kadîr*, 2/69.

⁷⁸ İbn Âdil, *el-Lübâb fi ulûmi'l-kitâb*, 2/330.

⁷⁹ en-Nisâ 4/79, 166.

reddedeceklerini bildirmiş; dolayısıyla bu süreçte acul davranıp kendisini yıpratmamasını⁸⁰, zira kabul edenlerin kazançlı çıkacağını, kabul etmeyenlerin ise hüsrana uğrayacağını söylemiştir. Allah, aynı ayette, evrende olup bitenlerin kendi ilmi dahilinde meydana geldiğini, kendisine hiçbir şeyin gizli kalmadığını, bu konuda şahit olarak kendisinin yeterli olduğunu belirtmiştir.⁸¹

İbn Abbâs, Hz. Peygamber'e dokunan iyilikten kastın Bedir Savaşı; kötülükten kastın ise Uhud savaşı olduğu görüşündedir. Burada Uhud'da Hz. Peygamber'in yüzü yaralandığına, dışının kırıldığına telmihte bulunulmuştur.⁸²

Allah, Yahudilerin ve Hıristiyanların vahye ilgi göstermemeleri nedeniyle üzülen rahmet Peygamberine moral vermiş ve “*Onlara de ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter*”⁸³ diye telkinde bulunmuştur. Başka ayetlerde ise İslâm'ın hak din olduğu hususunda tanık olarak Allah'ın yeter olduğu⁸⁴; inanmayanlara karşı tanık olarak her konuda Allah'ın yeterli olduğu bildirilmiştir.⁸⁵

4.2. “Vekil” Kavramıyla Birlikte İfade Edildiği Yerler

Kefâ kelimesi bazı surelerde “vekil” kavramıyla birlikte vurgulanmış, o bağlamda yer almıştır. Onları aşağıdaki şekilde tasnif etmek mümkündür.

*“(Münafıklar), “Biz sana itaat ediyoruz” derler; ama yanından ayrılınca onlardan bir kısmı, senin dediğinden başkasını gizlice kurar. Allah da onların gizlice kurduklarını yazar. Sen onlara yüz verme, Allah'a dayan; vekil olarak Allah sana yeter.”*⁸⁶

Ayette “onlara yüz vermek” ile “Allah, sana yeter!” ifadeleri arasında “Onlar, her ne kadar senden yana görünseler de sana itaat ediyoruz diye dil dökseler de ‘onlara güvenme!’, ‘Allah'a dayan!’ ve

⁸⁰ el-En'âm 6/35.

⁸¹ Âl-i İmrân 3/18.

⁸² İbn Cerir et-Taberî, *Câmi'ü'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*, 8/561.

⁸³ Ankebût 29/52.

⁸⁴ Fetih 48/28.

⁸⁵ Fussilet 41/53.

⁸⁶ en-Nisâ 4/81.

'Kalben mutmain olarak Allah'ın sana yeteceğini, kâfi geleceğini bil!' mealinde bir ilişkinin olduğu ifade edilebilir.⁸⁷

Begavî (ö.516/1122), Allah'ın, Hz. Peygamber'e '*Onlara yüz verme!*' ile '*Allah'a dayan!*' şeklindeki hitabı, muhayyerlik değil, emir ifade ettiği görüşündedir.⁸⁸ Hz. Peygamber, "*Beni seven Allah'ı sevmiş, bana itaat eden ise Allah'a itaat etmiştir*"⁸⁹ hadisini irad edip "*Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın*" ayetine⁹⁰ işaret edince münafıklar: "*Bu adamın dediklerini duymuyor musunuz? Bu adam, resmen şirk koşuyor. Bize, bir taraftan Allah'tan başkasına kulluk yapmayınız söyler dururken, diğer taraftan da Hristiyanların, Meryem oğlu İsa'yı rab edindikleri gibi kendisini rab edinmemizi istiyor*" benzeri sözlerle insanların zihinlerini bulandırmaya çalışıyorlardı.⁹¹

Gerek müşriklerin gerek Ehl-i Kitap gerekse de münafıkların sosyal, ekonomik ve psikolojik baskılarına karşı Allah, Peygamberine sadece kendisine yönelmesini, ancak kendisinin kâfi geleceğini bildirmiştir.⁹²

Kefâ kelimesinin "vekil" kavramıyla birlikte geldiği ayetlerden bir diğeri de "*(Samimi) kullarım üzerinde senin hiçbir gücün yoktur. Vekil (güven kaynağı) olarak Rabbin yeter*"⁹³ mealindeki ayettir.

Zeccâc el-Bağdâdî (ö.311/923), "Buradaki ikinci şahıstan kasıt, İblistir der. Müminlerden her kim ona karşı durumunu Allah'a arz edip teslim olursa Rabbi onu koruma altına alacak, bütün işlerinde onun garantörü olacak; dolayısıyla İblisin onun üzerinde hiçbir tasarruf imkânı olmayacaktır" şeklinde bir yorumda bulunmuştur.⁹⁴

⁸⁷ Taberî, *Câmi'ü'l-beyân fi te'vili'l-Kur'ân*, 8/566; Vâhidi, *el-Vasîf fi tefsiri'l-Kur'âni'l-mecîd*, 2/85.

⁸⁸ Begavî, *Meâlimü't-tenzîl fi tefsiri'l-Kur'ân*, 1/666.

⁸⁹ Müslim, "*İmâre*" 8.

⁹⁰ Âl-i İmrân 3/31.

⁹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîrû Mukâtil*, 1/48.

⁹² en-Nisâ 4/132, 171.

⁹³ el-İsrâ 17/65.

⁹⁴ Ebü İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbüh*, thk. Abdülcélil Abduh Çelebi (Beyrût: Alemü'l-Kütüb, 1988), 3/251. İblis ve yarenlerinin, Allah'a teslim olmuş müminler üzerinde hiçbir tasallutlarının olmayacağına

Kuşeyrî (ö.465/1072), ayetteki hitabın hususî olmayıp umumî olduğunu söylemiştir.⁹⁵ Çünkü Allah, her konuda müminlerin kefaletini kabul etmiş, samimi davranmaları şartıyla onları şeytanın hile ve desiselerine karşı koruyacağını buyurmuştur.⁹⁶ Neseî ise (ö.710/1310) Allah'ın, kendilerine garantör olduğu kişileri “salih müminler” diye nitelemiştir.⁹⁷ Konuya ilişkin İslâm alimlerinin yorumları ve bakış açıları farklı olsa da vahyi kayıtsız şartsız kabul eden, onun vazettiği ilke ve prensipler doğrultusunda ömür tüketen bütün müminlerin bu kapsam alanına girdiği söylenebilir.

Kefâ kelimesinin “yeterli olduğu” anlamında en çok geçtiği sure, Ahzâb Sûresidir. Müşrik Arapların, Hz. Peygamber ve sahabe-sine düşmanlıkta zirve yaptığı bir süreçte Allah, Peygamberine ve müminlere şu şekilde teselli ve esenlik vermektedir: “Allah'a güven, vekil olarak Allah yeter.”⁹⁸

Buradaki “Allah'ın vekil ve güven kaynağı olması”, bu konuda Allah'a hiçbir gücün engel olamaması anlamına gelmektedir.⁹⁹ Başka bir yorum ise Allah'ın vekil ve güven kaynağı olması için Hz. Peygamber ve müminlerin, daha önceki gibi takvaya bağlı kalmaları¹⁰⁰, sürekli Allah ile irtibat içinde olmaları, ona tevekkül etmede geri durmamaları şartına bağlıdır.¹⁰¹ Müminlerin, müşrik Arapların Lât

dair bk. *Hicr*, 15/42; *Nahl*, 16/99-100; *İsrâ*, 17/65; *Sebe'*, 34/20-21.

⁹⁵ Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, 2/357.

⁹⁶ Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, 10/290.

⁹⁷ Ebül-Berekât en-Neseî, *Medârikü't-tenzil ve hakâikü't-te'vil*, 2/267.

⁹⁸ el-Ahzâb 33/3. Diğer ayetlerde ise “Allah, müminler için savaş için kâfidir, güçlü ve üstündür” (Ahzâb 33/25); “Hesap sorucu olarak Allah kâfidir” (Ahzâb 33/39); “İnkârcılara ve iki yüzlülere kulak asma, onların sana verdikleri eziyete aldırma. Allah'a dayan ve güven, güvenmek için Allah kâfidir” (Ahzâb 33/48) diye buyurulmuştur.

⁹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîrû Mukâtil*, 3/471.

¹⁰⁰ Vâhidî, *el-Vasîf fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecid*, 3/457; İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-veciz fi tefsîri'l-Kitâbi'l-azîz*, 4/367; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 25/154; Seâlibî, *el-Cevâhirü'l-hisân fi tefsîri'l-Kur'ân*, 4/334. Mustafa el-Merâgî, ayeti “Eğer Allah, sana bir zarar verirse ona engel olacak kimse yoktur; eğer sana bir hayır ve iyilik verirse ona mani olacak kimse yoktur” şeklinde tefsir ederek, Kur'ân'ın bazı ayetlerine (Enâm 6/17; Yûnus 10/107; İsrâ 17/56; Yâsin 36/23; Fetih 48/1 telmihte bulunmuştur. Merâgî, *Tefsîr*, 21/123.

¹⁰¹ Kuşeyrî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 3/150.

ve Uzzâ'ya sığındıkları gibi Allah'ın dışında başka mercileri vekil ve güven kaynağı olarak görmeleri, sıkıntı ve dara düştüklerinde başka varlıklara sığınmaları düşünülemez.¹⁰² Mümin kimse, hayatının bütün aşamalarında halini Allah'a teslim eden, onun vekâlet ve kefâletini yeterli görendir.¹⁰³ Burada dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de Allah'ın vekâlet ve kefâletini kabul etme konusunda hiçbir kişisel muhasebeye girmemek, dünyevî menfaatleri öncelememek, kendisini ve işlerini tümüyle Allah'a teslim etmektir.¹⁰⁴

“Allah'a güven, vekil (güven kaynağı) olarak Allah yeter.” ilahî emrin muhatapları, sadece ayetin nazil olduğu andaki inananlar değil, aksine kıyamete kadar gelecek bütün müminlerdir. Burada Hz. Peygamber ve müminlere, kendilerine verilen görevi Allah'a güvenerek hakkıyla yerine getirmeleri, bütün dünya düşman olsa bile onlara aldırılmaları tavsiye edilmektedir. Ayette bütün işlerinde yardımcı, sığınak ve vekil olarak Allah'ın yeter olduğu, her şeyin Allah'ın kefaletinde ve garantörlüğünde olduğu zikredilmektedir. Bunun yanı sıra Allah, yol haritası bağlamında karşıt güçlere nasıl davranılması gerektiğini de şu şekilde buyurmaktadır:

“Kâfirlere ve münafıklara itaat etme! Onların eziyetlerine al-dırma, Allah'a güven! Vekil olarak Allah sana yeter”¹⁰⁵; “Savaşta, inananlara Allah yeter. Allah çok kuvvetlidir; çok güçlüdür.”¹⁰⁶

İnsanın bütün değerleriyle sınandığı, hafakanlar geçirdiği, bütün genişliğine rağmen dünyasının daraldığı alan, şüphesiz savaş meydanıdır.¹⁰⁷ Allah, bu süreçte de inananlara tedirgin olmamaları, düşmanları sayıca fazla olsalar da kendilerine yardım edeceğini; güvence olarak kendisinin yeterli olduğunu bildirmiştir. Nitekim Allah, birçok yerde ve zamanda azıcık sayıdaki müminleri birçok

¹⁰² Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'an*, 14/115.

¹⁰³ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, 3/15.

¹⁰⁴ Ebû Bekir Câbir b. Mûsa el-Cezâirî, *Eyserü't-tefâsîr li-kelemin-aliyyi'l-kebîr* (Medine: Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikem, 2003), 4/238.

¹⁰⁵ el-Ahzâb 33/48.

¹⁰⁶ el-Ahzâb 33/25.

¹⁰⁷ et-Tevbe 9/25, 118.

sayıdaki topluluklara karşı galip getirdiğini bildirmiştir.¹⁰⁸

Yol, ne kadar engebeli de olsa kâfirlerin ve münafıkların gütükleri politika ne kadar acımasız da olsa Allah, yolun sonunda inananlara büyük bir lütuf ve mükafat vadediyor.¹⁰⁹ Hz. Peygamber ve müminler, düşmanlara ve kurdukları tuzaklara karşı yardımcı olarak Allah'ı yanı başlarında görmeyi hak ediyorlar.¹¹⁰

4.3. “Nâsır/Yardımcı” Kavramıyla İfade Edildiği Yerler

Mümin kimse için esas olan, Allah'tan başka mercilerden yardım arayışına girmemesidir. Her konuda olduğu gibi bu konuda da Allah dost, yardımcı ve vekil olarak müminlere kâfidir.

Kefâ kelimesinin bazı sure ve ayetlerde “Allah'ın mümin kuluna yardım etmesi” bağlamında kullanıldığı müşahede edilmiştir. Nisâ Sûresi'ndeki şu ayet, onlardan biridir: “*Allah, düşmanlarınızı çok iyi bilendir. Dost olarak Allah yeter; yardımcı olarak da Allah yeter.*”¹¹¹

İbn Cerîr et-Taberî (ö.310/923), ayetin “Ey Muhammed ve müminler! Allah, Yahudilerin size olan kin ve adavetini biliyor; öyleyse ona güvenip teslim olun, işlerinizi ona havale edin ki size yardım etsin, elinizden tutsun, sizi düşman eline bırakmasın!” anlamına geldiği kanaatindedir.¹¹²

Cemâleddîn el-Kâsımî (ö.1914), “Müminlere yardım etme” anlamına gelen ifadeyi, Hz. Peygamber ve müminlere bir teselli sadedinde değerlendirmiştir.¹¹³ Muhammed Mütevelli Şa'râvî (ö.1998), ayetin “*Allah düşmanlarınızı çok iyi bilendir*” kısmını “Siz, az çok düşmanlarınız hakkında bilgi sahibisiniz ama Allah, bütün boyutlarıyla düşmanlarınızın komplolarını biliyor, nasıl davranacağınız

¹⁰⁸ el-Bakara 2/249.

¹⁰⁹ el-Ahzâb 33/47.

¹¹⁰ Ebû Tâlib Hammûş el-Kaysî, *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye fî 'ilmi me'âni'l-Kur'ân ve tefsîrihi ve ahkâmihî*, 2/1397.

¹¹¹ en-Nisâ 4/45.

¹¹² İbn Cerîr et-Taberî, *Câmi'ü'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*, 8/566; Vâhidî, *el-Vasîf fî tefsîri'l-kur'âni'l-Mecîd*, 2/61; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*, 1/415; Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, 1/361; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhîr*, 5/657; Ebûbekir Cabir Cezâirî, *Eyserü't-tefâsir li kelâmi'l-aliyyi'l-kebîr*, 1/484.

¹¹³ Cemâluddîn Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vîl*, 8/19.

hakkında size yol gösteriyor. Düşmanlık, bazen sizin nefsinizden, çoluk çocuğunuzdan¹¹⁴, eş dostunuzdan da kaynaklanabilir. Allah, hangi çeşit düşmanlık olursa olsun, nereden gelirse gelsin, sürekli sizin yanınızdadır, sizi korumaktadır” şeklinde tefsir etmiştir.¹¹⁵

Kefâ kelimesinin ‘Allah’ın yardım etmesi’ anlamıyla birlikte kullanıldığı bir diğeri de “(Ey Muhammed) onlar, sana tuzak kurmak isterlerse Allah, sana yeter. Seni yardımıyla ve müminlerle destekleyen O’dur”¹¹⁶ ayetidir.

Allah, yukarıda sözü edilen ayette mümin kullarına yardım etmeyi vadetmiş, hatta bunu kendisine bir hak diye edindiğini beyan etmiştir.¹¹⁷ Ayetteki “müminlerle” kelimesinden kasıt, Medineli müminlerdir.¹¹⁸ Çünkü Allah, Hz. Peygamber’i ve Muhacirleri Ensârla takviye etmiş, düşmana karşı güçlü hale getirmiştir.¹¹⁹ Ebussuûd Efendi (ö.982/1574), bu ayetin Hz. Peygamber’in, ileride düşmanlarına karşı galip geleceğine dair bir işaret olduğunu belirtmiştir.¹²⁰ İbn Acibe (ö.1224/1809) ise Allah’ın, düşmanlarının bütün tuzak ve entrikalarına karşı Hz. Peygamber ve müminleri korumasını, onlar için en büyük bir mükafat ve şeref olarak değerlendirmiştir.¹²¹ Râzî ise korumanın ancak Allah’ın emir ve yasaklarına uymakla gerçekleşeceğini; bu iltifatın kan bağı veya akrabalık ilişkisiyle olmayacağını bildirmiş, bu konuda bazı örnekler getirmiştir.¹²²

Daha önce değinildiği gibi Allah, kendi elçisini ve ona iman edenleri farklı boyutlarda desteklemiş, düşman eline bırakmamıştı. Hz. Peygamber ve müminler, anavatanlarında gerek fizikî gerekse

¹¹⁴ et-Tegâbun 64/14.

¹¹⁵ Muhammed Mütevelli Şa’râvî, *el-Havâtır havle’l-Kur’âni’l-Kerîm* (Kâhire: Matbaatü Ahbâr el-Yevm, ts.), 4/2278.

¹¹⁶ el-Enfâl 8/62.

¹¹⁷ er-Rûm 30/47.

¹¹⁸ Vâhidî, *el-Vasîf fi tefsîri’l-Kur’âni’l-Mecîd*, 447; Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi’l-Kur’ân*, 8/42; Nesefî, *Medârikü’t-tenzîl*, 1/654.

¹¹⁹ Sem’ânî, *Tefsîrû’l-Kur’ân*, 2/276.

¹²⁰ Ebussuûd Efendi, *İrşâdü’l-’akli’s-selîm ilâ mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm*, 4/33.

¹²¹ İbn Acibe, *el-Bahrü’l-medîd fi tefsîri’l-Kur’âni’l-mecîd*, 2/344.

¹²² Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 17/350.

psikolojik baskı ve işkencelere maruz kaldıklarında Allah, onlara Medineli Müslümanların kucak açmalarını sağlamış, bu hakikati müminlere şu şekilde hatırlatmıştır:

*“(Ey müminler!) Yeryüzünde az olduğunuz ve zayıf sayıldığınız için insanların sizi kapıp götürmesinden korktuğunuz zamanları hatırlayınız. O esnada Allah, size yer ve yurt verip barındırdı, yardımıyla destekledi ve şükredesiniz diye size iyi ve hoş rızıklar verdi.”*¹²³

Burada müminlerin zayıf görüldüğü yer Mekke; onları kapıp götürmeye çalışan insanlardan kasıt, Mekkeli müşrikler; “yurt” ile kastedilen Medine; “yardımıyla desteklemesi” ile kastedilen ise sayıca az olmalarına rağmen müminlerin, meleklerin desteğiyle¹²⁴ muzaffer olduğu Bedir Savaşı’dır.¹²⁵ Bazı müfessirler ise müminlerin, kendilerini kapıp yok etmelerinden korktuğu kimselerin Fars ve Rumlar olduğu görüşündedir.¹²⁶ Kimisi de müminlerin çekindikleri çevrenin hem Mekke müşrikleri hem Fars ve Rumlar olduğunu söylemiştir.¹²⁷

Allah’ın, vahiy düşmanlarına karşı peygamberini ve müminleri koruyacağına dair haber verdiği “*Ey peygamber! Sana uyan müminlerle beraber Allah, sana yeter*”¹²⁸ mealindeki ayetin ise henüz çatışma vuku bulmadan Bedir savaşı sürecinde indiğine dair görüşler¹²⁹ olduğu gibi Hz. Peygamber’e otuz üç erkek, altı kadının;

¹²³ er-Rûm 30/47.

¹²⁴ Âl-i İmrân 3/123-124.

¹²⁵ Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, 7/394; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, 3/56; Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, 1/640; İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-medîd fi tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, 2/321; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 2/344; Muhammed Ebû Zehra, *Zehretü't-tefâsîr* (Beyrût: Dârü'l-Fikr el-Arabî, ts.), 3/1392; Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr* (Kâhire: Dârü's-Sâbûnî, 1997), 1/465.

¹²⁶ Bk. Ebû Muhammed Abdürrahmân b. Muhammed b. İdrîs İbn Ebû Hâtim, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm* (Riyâd: Mektebetü Nazzâr Mustafa el-Bâz, H/1419), 5/1683; Hâzîn, *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl*, 2/305; Abdürrahmân b. Ebûbekir Celâluddîn es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr* (Beyrût: Dârü'l-Fikr, ts.), 4/47.

¹²⁷ Muhammed Seyyid Tantavî, *et-Tefsîrü'l-vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kâhire: Dârü'n-Nahda, 1997), 6/78.

¹²⁸ el-Enfâl 8/64.

¹²⁹ Mâverdî, *Tefsîrü'l-Kur'ân (en-Nüket ve'l-uyûn)*, 2/331; İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-*

daha sonra ise Hz. Ömer'in İslâm'a girmesinden sonra indiğini söyleyenler vardır.¹³⁰ Bu görüş İbn Abbâs, Abdullah b. Ömer b. Hattâb (ö.73/693) ve Enes b. Mâlik'in (ö.93/712) görüşüdür.¹³¹ Çünkü Hz. Ömer'in (ö.23/644) İslâm'a girmesiyle Müslümanlar güçlenmiş, artık İslâm daveti gizli aşamadan aleni duruma geçmiştir.¹³² Allah, kavminin vahye sırt dönmesi halinde Peygamberine moral vermiş, sadece kendisine güvenmesini istemiş, Rabbinin yeterli olacağını bildirmiştir.¹³³

Zemahşerî, ayetin Bedir savaşı arifesinde indiğini, ayeti "Allah da sana yeter, müminler de sana yeter" şeklinde yorumlamış¹³⁴, Fahreddin Râzî ise Allah'ın, Hz. Peygamberi koruduğunu, düşman unsurlara karşı ona yeterli olduğunu, bunun belli bir süreyle sınırlı olmadığını, aksine koruma ve yeterli oluşun, Hz. Peygamber'in bütün hayatını kapsadığını belirtmiştir.¹³⁵

Kefâ kelimesi birçok ayette "yardım", "yardımcı" anlamlarına gelen kelimelerle birlikte vurgulanmıştır. Söz konusu yardım, bazen cihat meydanlarında bazen psikolojik bağlamda özgüven kazanma şeklinde olmaktadır:

*"Elçi şöyle diyecektir: Ey Rabbim! Kavmim, bu Kur'an'a ilgisiz kaldı. İşte biz böylece her peygamber için suçlulardan düşmanlar var ettik. Hidayet verici ve yardımcı olarak Rabbin sana yeter."*¹³⁶

Furkân Sûresi'nde yer alan bu iki ayette daha çok, Hz. Peygamber'in beşerî arzuları doğrultusunda hemen gerçekleşmeyen sonuçlar, kavminin vahye ilgisiz kalıp onu yalanlaması nedeniyle sıkıntıya girmesi; bu süreçte de Allah'ın, onu teselli etmesi açıklan-

vecîz fi tefsîri'l-Kitâbi'l-azîz, 2/549.

¹³⁰ Sem'ânî, *Tefsîrû'l-Kur'an*, 2/277; Vâhidî, *el-Vasîf fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, 447.

¹³¹ Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 5/348.

¹³² Begavî, *Meâlimü't-tenzîl fi tefsîri'l-Kur'an*, 2/308.

¹³³ et-Tevbe 9/128-129.

¹³⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/233. Zemahşerî'den başka aynı görüşü paylaşanlar için bk. İbn Atıyye, *el-Muharreru'l-vecîz fi tefsîri'l-Kitâbi'l-azîz*, 2/549; Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'an*, 8/43.

¹³⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 15/501. Ayrıca bk. Ebussuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 4/33.

¹³⁶ el-Furkân 25/30-31.

maktadır.¹³⁷

Bazı müfessirler, bunun kıyamet gününde gerçekleşeceği bazıları ise Mukâtil b. Süleyman (ö.150/767) başta olmak üzere Kureyş'in Hz. Peygamber'i yalanladığı esnada gerçekleştiği yönünde yorumlar yapmıştır.¹³⁸ İkinci grubun yorumları, Hz. Peygamber'in davet siyaseti açısından daha isabetli olduğu söylenebilir.

Müşrik ve inkârcı çevreler, çeşitli şekillerde Hz. Peygamber'i sıkıntıya sokuyor, yalanlıyordu. Bazen onu Allah'a iftira atmakla¹³⁹ bazen cin çarpılmış olmakla¹⁴⁰ bazen yemek yediğinden, su içtiğinden ve çarşı pazarda dolaştığından¹⁴¹ ötürü sade bir vatandaş olmakla itham ediyor, onun davet sürecini etkisizleştirmeye çalışıyorlardı.

Müşriklerin bütün ekonomik, kültürel ve psikolojik baskılarına, kamuoyunu manipüle etmelerine rağmen Allah, Hz. Peygamber'i ve müminleri, yardımıyla destekleyeceğini, onları düşman eline bırakmayacağını, bu konuda mutlak garantör olduğunu bildirmiştir. Bu olgu hem Peygamber'i hem kendisine inananların moralini yüksek tutmuş, inançları uğrunda maruz kaldıkları baskılara göğüs germe şevklerini artırmıştır.

Sonuç

İnsan, diğer varlıklara nazaran akıl, zekâ, muhâkeme gibi değerlerle takviye edilmiş, bu sayede diğer varlıklardan üstün kılınmış, bu kabiliyetler sayesinde teknolojik bağlamda bazı gezegenlere egemen olmaya çalışsa da hem biyolojik hem psikolojik noktada yapısı itibariyle zayıf bir varlık olduğu söylenebilir. Doğal olarak, onun sosyal hayatta karşılaştığı olaylara karşı kimi zaman sabr-u sebat kimi zaman sabit-kadem kimi zaman ise yılgınlık gösterip yalvarıp yakardığı, psikolojik durumunu yansıttığı, hatta serzenişte bulun-

¹³⁷ Vâhidî en-Nisâbüri, *el-Vasîf fî tefsîri'l-kur'âni'l-Mecîd*, 3/339.

¹³⁸ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*, 3/319; Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/27; Seâlibî, *el-Cevâhirü'l-hisân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 4/208; İbn Acibe, *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, 4/95.

¹³⁹ el-Furkân 25/4.

¹⁴⁰ el-Hicr 15/6; es-Saffât 37/36; ed-Duhân 44/14, el-Kalem 68/51.

¹⁴¹ el-Furkân 25/7.

duğu vahiy eksenli haberler sayesinde bilinmektedir. Buna, beşer olmaları hasebiyle peygamberler de dahildir. Zira Kur'ân, onların, sosyal ilişkiler bağlamında zayıf kaldıklarında, durumlarını Allah'a arz ettiklerini haber vermiştir.

Kur'ân'da, davetleri sürecinde peygamberlerin farklı söylem ve eylemlerde bulduklarına dair oldukça çarpıcı örnekler bulunmaktadır. Kavmini bireysel ve toplumsal düzeyde gece gündüz, açık gizli hakka çağırın Hz. Nûh, uzun bir süreci kapsayan davetinin sonunda yeryüzünde inkarcılardan kimseyi sağ bırakmamasını (Nûh, 71/5-9,26) dilemiştir. Kavminin vahye sırt çevirmesi sonunda hiçbir ilahî yönlendirmeyi beklemeden sorumluluk alanını terk eden, yanlışını ve zalimlerden olduğunu itiraf eden Hz. Yunus'a (el-Enbiyâ, 21/87) şahit olunmaktadır. Mekke ve çevresini İslâm'a davet eden Hz. Peygamber'in bir süre sonra kavminin vahye ilgi göstermediği, Kitab'ı göz ardı ettiği (el-Furkân, 25/30), bu yüzden mahzun olduğu (el-Mâide, 5/41), Allah, kendi peygamberine eğer inkârcıların dâvetinden yüz çevirmeleri ağırına gittiyse, haydi gücün yetiyorsa, yerin derinliklerine inebileceğin bir tünel aç; ya da göğe yükseleceğin bir merdiven daya da, onlara bir mucize getir bakalım (el-Enâm, 6/35), demekle aslında peygamberinin ümmeti konusunda ne kadar duyarlı olduğunu haber vermiştir. Tüm bu olumsuzluklara karşılık Allah'ın onu ve beraberindeki müminleri yalnız bırakmadığı, koruması altına aldığı görülmüştür. Bu ise en netameli dönemlerde bile Hz. Peygamber'in ve müminlerin maneviyatlarını güçlendirdiğini, sağlam bir dayanak ve sığınağa sahip olmalarından dolayı ise karşılaştıkları her musibet ve sıkıntıya içtenlikle göğüs germe azmini kazandırmıştır.

Kur'ân'ın birçok süresinde farklı kip ve formlarda yer alan "kefâ" kelimesi, kimi yerde yeterli olmak ve korumak, kimi yerde ise kollamak anlamına gelen kavramlarla beraber vurgulanmıştır. Bu çalışmada, yardımın birçok açıdan gelebileceğine ve gerçekleşebileceğine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada varılan başka bir sonuç, Allah tarafından korunacağına dair haber alan Hz. Peygamber ve müminlerin, inkârcı-

lar tarafından sayısız sıkıntı ve tepkilerle karşılaşmasına rağmen insanları İslâm'a davet etme noktasında daha çok moral ve motivasyon kazandıkları, gecelerini gündüzlerine katarak faaliyetlerine devam ettiklerinin müşahede edilmesidir. Söz konusu moral ve motivasyonun kaynağı Yüce Allah başta olmak üzere bazen Hz. Cebrail'in vahiy getirmesi bazen savaş ve barış zamanlarında Muhacir ve Ensar'dan müminlerin Hz. Peygamber'in yanı başında bulunmaları ile olmuştur. Bu tablo, her dönem ve coğrafyada yaşayan/yaşayacak müminler için en somut delil olacak niteliktedir.

Kefâ kelimesinin anlaşılması, Allah-kul ilişkisinde ulûhiyyet ve ubûdiyyet kavramlarının algı ve tezahürleri ile yakından ilişkisi vardır. Bu çalışmada Allah'ı ilah olarak kabule yanaşmayanların, Onun korumasını kabul etmedikleri; Allah'ı ilah kabul eden, Onun yeryüzünde, gökyüzünde ve ikisi arasındaki mekâna müdahil olduğu gerçeğini kabul eden müminlerin ise her halükârda Onun muhafazasını ve korumasını da kabul ettikleri anlaşılmıştır. Allah'ın koruma garantisine inanan müminlere gerek kişisel gerekse toplumsal düzeyde olsun, emniyet tedbirlerini alma bağlamında ihmalkâr davranma gibi bir hak bu noktada verilmemiştir.

Son olarak belirtilmesi gereken nokta; davet bağlamında peygamberlerin izinden gidenlerin, söz konusu argümanlardan birer ders/ibret almaları gerektiğidir. Allah'ın yardımı ve nusreti mümin kullarına sürekli. Onun yardım ve nusretini belli bir zaman ve mekân dilimiyle sınırlı görmek, ayetlerin vermek istediği mesajı arka plana atmak anlamına gelecektir. Bu nedenle çalışmaya esas aldığımız konunun akademik düzeyde farklı açılardan ele alınması ve analiz edilmesi gerektiğini belirtmek istiyoruz.

Kaynakça

- Abay, Ahmet. *Kur'ân'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012.
- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mü'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: el-Matbaatü'l-İslâmiyye, 1982.
- Ahfeş el-Evsat, Ebü'l-Hasen Saîd b. Mes'ade. *Me'âni'l-Kur'ân*. 2 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 1990.

- Alusî, Şihâbüddîn Mahmud. *Rûhu'l-me'âni fî tefsiri'l-Kur'âni'l-Azim ve's-sebi'l-mesânî*. thk. Ali Abdülbârî Atıyye. 16. Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H/1415.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdullah b. Sehl b. Saïd b. Mehrân. *el-Furûk el-lügaviyye*. thk. Muhammed İbrâhim Selîm. Kâhire: Dârü'l-İlm ve's-Sakâfe, ts.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ. *Meâlimü't-tenzîl fî tefsiri'l-Kur'ân*. thk. Abdürrezzâk el-Mehdî. 5 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, 1999.
- Beyzâvî, Nâsiruddîn Ebû Said Abdullâh b. Ömer. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. thk. Muhammed Abdürrahman Maraşlı. 5 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâ Türâsi'l-Arabî, 1997.
- Dozy, Reinhart Pieter Anne. *Tekmiletü'l-me'âcim el-Arabiyye*. çev. Muhammed Selîm en-Na'îmî. 11 Cilt. Bağdat: Vizâretü's-Sekâfe ve'l-İ'lâm, 1979.
- Ebussuûd Efendi. *İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. 9 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Ebû Bekir el-Cezâirî, Câbir b. Mûsâ b. Abdülkâdir. *Eyseru't-tefâsîr li kelâmi'l-aliyyi'l-kebir*. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l- Hikem, 2003.
- Ebû Hayyân el-Endülüsî, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf. [el-Bahrü'l-muhî](#). thk. Sıdkî Muhammed Cemîl. 10 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1999.
- Ebû Zehra, Muhammed. *Zehretü't-tefâsîr*. 10 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr el-Arabî, ts.
- Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî. *el-Külliyât mu'cemun fî'l-mustalahât ve'l-furûki'l-lügaviyye*. thk. Adnân Dervîş-Muhammed el-Mısrî. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, ts.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-lüga*. thk. Muhammed Avd Mür'ib. 8 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâi Türâsi'l-Arabî, 2001.
- Fârâbî*, Ebû İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm. *Mu'cemu dîvâni'l-edeb*. thk. Ahmed Muhtâr Ömer. 4 Cilt. Kâhire: Dârü's-Şa'b, 2003.
- Ferâhîdî, Ebû Abdirrahmân Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-ayn*. thk.

- Mehdî el-Mahzûmî, İbrâhim es-Sâmîrrâî. 8 Cilt. Kâhire: Dârü Mektebeti'l-Hilâl, ts.
- Hâzin, Ali b. Muhammed, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed. *Lübâbü't-te'vîl fî me'âni't-tenzîl*. tsh. Muhammed Ali Şâhin. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H/1415.
- Hererî, Muhammed Emîn. *Hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân fî ravâbi 'ulûmi'l-Kur'ân*. 33 Cilt. Beyrût: Dârü Tavki'n-Necât, 2001.
- İbn Acîbe, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî. *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*. thk. Ahmed Abdullah el-Kureşî Ruslan. 7 Cilt. Kâhire: Hasan Abbâs Zekî, 1998.
- İbn Âdil, Ebû Hafs Siracuddîn Ömer b. Ali en-Nu'mânî. *el-Lübâb fî ulûmi'l-kitâb*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz. 20 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dârü't-Tûnusiyye, 1984.
- İbn Atıyye el-Endülüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib el-Muhâribî. *el-Muḥarrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*. 6 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Bâdis, Ebü'l-Fütûh Abdülhamîd b. Muhammed el-Mustafâ. *Tefsîru İbn Bâdis fî mecâlisi't-tezkîr min kelâmi'l-ḥakîmi'l-habîr*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Ebû Hâtîm, Ebû Muhammed Abdürrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*. 9 Cilt. Riyâd: Mektebetü Nazzâr Mustafa el-Bâz, H/1419.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed. *Mucmelu'l-lüga ve es-sâhibî fî fîkhi'l-lüga*. thk. Züheyr Abdülmühsin Sultan. 2 cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1986.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris Zekerıyya. *Mu'cemu mekâyisi'l-lüga*. 6 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fıkr, 1991.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Kitâbü'l-merûhîn min'el-muhaddisîn ve'd-duafâ ve'l-metrûkîn*. thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed. Haleb: Dârü'l-Va'y, H/1396.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddîn Ebû Abdullâh. *et-Tefsîrû'l-kayyim li'l-İmâm İbni'l-Kayyim*. thk. İbrâhim Ramazan.

- Beyrût: Dârü ve Mektebetü'l-Hilâl, H/1410.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâduddîn İsmâil. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*. 8 Cilt. Riyâd: Dârü't-Tayyibe, 2. Basım, 1999.
- İbn Manzûr, Ebû Fadl Cemâlüddîn Muhammed. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dârü Sâdır, 3. Basım, 1300.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdürrahmân b. Muhammed. *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*. thk. Abdürrezzâk el-Mehdî. Beyrût: Dârü'l-Küttâbi'l-Arabî. 4 Cilt. 2001.
- İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım. *ez-Zâhir fî meani kelimâti'n-nâs*. 2 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1992.
- İcî, Ebü'l-Meâlî Muînüddîn Muhammed b. Abdürrahmân. *Câmi'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân, (Tefsîrü'l-İcî)*. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât*. thk. Safvân Adnân ed-Dâvudî. Dimaşk: Dârü'l-Kalem, H/1412.
- Kâsımî, Muhammed Cemâluddîn. *Mehâsinü't-te'vîl*. thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd. 9 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, H/1418.
- Kirmânî, Tâcü'l-Kurrâ Ebü'l-Kâsım Burhânuddîn Mahmûd b. Hamza. *Garâibu't-tefsîr ve 'acâ'ibu't-te'vîl*. 2 Cilt. Beyrût: Müesse-setü Ulûmi'l-Kur'ân, ts.
- Kur'ân Yolu Meâlî*, haz. Komisyon. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmiu'li ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim Etfiş. 20 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Zeynülişlâm Abdülkerîm b. Hevâzin. *Letâ'ifü'l-işârât*. thk. İbrâhim el-Besyûnî. 3 Cilt. Kâhire: el-Hey'etü'l-Mısriyye, ts.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Kâhire: Dârü's-Şurûk, 2003.
- Magrâvî, Ebû Sehl Muhammed b. Abdürrahmân. *et-Tadabbür ve'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân bi sahihi's-sünen*. 40 Cilt. Lübnân: Mektebetü Mişkât el-İslâmiyye, 2014.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb. *Tefsîrü'l-Kur'ân*

- (*en-nuket ve'l-uyûn*). thk. Seyyîd b. Abdülmaksûd b. Abdür-rahîm. 6 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- Mekkî b. Ebû Tâlib, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed. *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye fî ilmi me'âni'l-Kur'ân ve tefsîrihî ve ahkâmihî ve cümelin min fünûni 'ulûmih*. thk. Komisyon. 13 Cilt. Birleşik Arap Emirlikleri: Câmiatu's-Şârîka, 2008.
- Merâgî, Ahmed b. Mustafâ. *Tefsîrû'l-Merâgî*. 30 Cilt. Kâhire: Mektebetü ve Matbaatü Mustafâ el-Babî el-Halebî, 1946.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî. *Tefsîr*. thk. Abdullah Mahmud Şehhâte. 5 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâs, 2002.
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'arifin b. Nüreddîn Alî. *et-Tevkîf 'alâ mühimmâti't-te'ârîf*, Alemü'l-Kütüb, Kâhire: 1990.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed. *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. 3 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kelim et-Tayyib, 1998.
- Neşvân el-Himyerî, Ebû Saîd Neşvân b. Sa'd b. Ubeydullâh. *Şemsu'l-ülûm ve devâ'ü kelâmi'l-Arab mine'l-külûm*. thk. Hüseyin b. Abdullah el-Amr-Mutahhar b. Ali el-Iryânî-Y. M. Abdullah. 11 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr el-Muâsır, 1999.
- Nisâbü'rî, Nizâmuddîn Hasen b. Muhammed b. Hüseyin el-A'rec. *Garâibu'l-Kur'ân ve regâibu'l-furkân*. 6 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- Ömer, Ahmed Muhtâr Abdülhamîd. *Mü'cemü'l-lügati'l-Arabiyye el-muâsıra*. 4 Cilt. Kâhire: Alemü'l-Kütüb, 2008.
- Peker, Hasan. "Tanrı ve Din Tasavvuru Bağlamıyla Deizm ve Yayılımı Üzerine". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (2018), 13-42.
- Peker, Hasan. "Tanımlama Sorunsalı Bakımından Deizm Kavramına Kritik Bir Bakış". *Adıyaman Üniversitesi İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, 10 (2021), 138-161.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, 2. Basım, 1999.

- Rızâ, Reşid. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Hakîm (Tefsîrû'l-menâr)*. 12 Cilt. Kâhire: Heyet, 1990.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-tefâsir*. 4 Cilt. Kâhire: Dârü's-Sâbûnî, 1997.
- Sa'dî, Ebû Abdullâh Abdürrahmân b. Nâsır. *Teysîrû'l-kerîmi'rrahmân fî tefsîri kelâmi'l-mennân (Tefsîrû's-Sa'dî)*. thk. Abdürrahman b. Muallâ el-Lüveyhik. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Ebû Muhammed Aşûr. 10 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, 2002.
- Seâlibî, Ebû Zeyd Abdürrahmân b. Muhammed b. Mahlûf. *el-Cevâhirü'l-hisân fî tefsîri'l-Kur'ân*. 5 Cilt. Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, 1997.
- Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdülcabbâr. *Tefsîrû'l-Kur'ân*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm-Ebû Bilâl Ganîm b. Abbas. 6 Cilt. Riyâd: Dârü'l-Vatan, 1997.
- Semîn el-Halebî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm. *ed-Dürrü'l-masûn fî 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*. thk. Ahmed Muhammed el-Harrât. 11 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Kalem, ts.
- Sıddîk Hasan Hân, Ebü't-Tayyib Muhammed el-Kannevcî. *Fethu'l-beyân fî mekâsidi'l-Kur'an*. 15 Cilt. Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1992.
- Suyûtî, Abdürrahmân b. Ebûbekir Celâluddîn. *ed-Dürrü'l-mensûr fî't-tefsîr bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr, ts.
- Suyûtî, Abdürrahmân b. Ebûbekir Celâluddîn. *Lübâbü'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*. thk. Ahmed Abdüşşâfi. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts
- Şa'râvî, Muhammed Mütevelli. *el-Havâtır havle'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 20 Cilt. Kâhire: Matbaatü Ahbâr el-Yevm, ts.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Fethu'l-kadîr*. 6 Cilt. Dımaşk: Dârü İbn Kesîr, 1993.
- Şinkîti, Muhammed Emîn b. Muhammed el-Muhtâr. *Edvâü'l-beyân*

- fî İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*. 9 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1995.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Hatîb. *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zı me'ânî kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-habîr*. 4 Cilt. Kâhire: Matbaatü Bülâk, H/1285.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî. *Câmi'ü'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Tantavî, Muhammed Seyyid. *et-Tefsîrû'l-vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 15 Cilt. Kâhire: Dârü'n-Nahda, 1997.
- Tüsterî, Sehl b. Abdullâh b. Yûnus b. Îsâ b. Abdullâh b. Refî'. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbüri. *el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*. thk. Komisyon. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Zebîdî, Muhammed Murtazâ. *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Komisyon. 40 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Hidâye, ts.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî. *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbüh*. thk. Abdülcélil Abduh Çelebi. 5 Cilt. Beyrût: Alemü'l-Kütüb, 1988.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidî't-tenzîl ve uyûni'l ekâvil fî vucûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 3. Basım, 1987.
- Zühaylî, Vehbe b. Mustafa. *et-Tefsîrû'l-münîr*. Beyrût: Dârü'l-Fikri'l-Muâsır, 1991.

**The Word Qefâ in The Context of Qur'an an Evaluation
Regarding God-Servant Relationship**

Summary

The Holy Qur'an states that Allah sees and watches over His servants in absolute terms (Hûd 11/57; Sebe' 34/21). His oversight and protection take place in the most ideal dimension (Yûsuf 12/39). Because He has sole and complete disposition over His servants (al-Enâm 6/18, 61; Yûsuf 12/39; er-Ra'd 13/16; ez-Zümar 39/4). Although Allah's power and authority is unlimited, it can be said that man is a weak creature in terms of will and power, even though he has access to the moon and many other planets in terms of knowledge and technology. As a matter of fact, regardless of the period, people have blessed some beings other than themselves and have accepted extraordinary powers in them. While some circles envision extraordinary powers in objects such as mountains, hills, trees and graves, believers have respected the news of the revelation, accepted Allah as an authority that watches over, supervises and protects His servants in every matter, in the light of the teachings of the revelation, and put it at the center of their lives.

When read carefully, it will be understood that the Qur'an reveals how the prophets who were exposed to various troubles in the pagan societies in history and the believers who followed them were supported and protected by Allah. There are many materials on this subject in suras such as Baccarat, Nisa, Mâide, Hud, Isrâ and Ahzâb. For example, an example of this is that Prophet Noah's son who did not believe in Allah and took shelter on a high mountain could not be saved and his father and believers survived the flood. Allah, although the news that it would be enough for the Prophet and believers was mostly given with the word "qefâ", the word "qefâ" was expressed with other words such as "hasbu" and "a'smu". The word "qefâ" in the verses, in short, means to be sufficient in a subject, to protect something, to meet a need. For example, in two verses with the word qefâ in the Qur'an, "Allah has sufficed (to help) the believers in war" (al-Ahzab 33/95); "Read your book! Your soul is sufficient for you as an accountant today" (al-Isra 17/14). In the context of the meanings it contains, there are some concepts such as synonymim al-hasbu, al-hifzu, al-'asmu and al-mahrecu for the

word qefâ in the Qur'an. Some of the concepts in question are the same in meaning and some of them are very closely related.

The guarantee of protection given to the Prophet and the believers kept their morale high at the invitation and caused them to increase their self-confidence in this field. This point was determined in this study. In addition, it is noteworthy that some people, who are under the influence of secular education given in the global context, act on the axis of "deist" behaviors. In this respect, it is very important to understand the subject in the context of the news given by the revelation.

In this study, the news that Allah will suffice and protect his believing servants in the context of the word Qefâ is discussed, the word Qefâ and the concepts related to it in meaning have been analyzed; The verses that indicate that Allah will take care of those who trust in Him have been evaluated.

Keywords: Exegesis, Qefâ/Protection, God, Qur'an, Prophet Mohammad, Sufficient.